

Statsminister Torps tale på Bygg Ditt Lands årsste 26. febr. 1954

"Enn oa vi kledde fjellet?" sang Bjørnstjerne Bjørnson.

Enn oa vi bygget landet, det kunne også Bjørnson ha sunget. Bygge landet har vi vel alltid gjort, og vi vil vel alltid fortsette med det. Men spørsmålet er oa vi kan forsere utbyggingen, og særlig oa vi kan få med de distrikter i landet som ligger tilbake. Distrikter som nok har mulighetene, men som ennå ikke er kommet med i utbyggingen, og som både for sin egen del og for landets skyld bør komme med. Vi kan vel fort bli enige oa at utbyggingen av landet hittil kan ha skjedd noe tilfeldig, sprangvis og lite harmonisk. Spørsmålet er oa vi kan rette på det. Kan vi bygge ut landet mer rasjonelt? Kan vi bygge ut landet mer

-2-

med sikte på framtiden enn vi har gjort tidligere?

Det er pussig nok mange som reagerer når de hører tale oa planmessig utbygging. Det skyldes vel at planlegging og planøkonomi har fått en politisk betoning som virker avskrekkende på mange. Men: å legge planer for vart arbeid burde vi alle gjøre, og de fleste gjør det også. Bonden legger planer for driften av gården, ofte for flere år fremover. En bedrift legger også planer, både for årets produksjon og for utvidelser og nybygg. Ikke noen bedrift ville våge å gå i gang uten en plan. Bedriften Norge må gjøre det samme. Vi har også i en viss utstrekning gjort det. Vi har hatt en veiplan, en havneplan, en jernbaneplan. Det er en helt naturlig og riktig fremgangsmåte. Men det er ikke bare Staten som må legge opp slike planer for sitt arbeid.

Planene må omfatte hele Norge. Kommunene og de private må også være med i planleggingen; de må være inkludert i hovedplanen, ellers vil det hele bare bli haltende. Det er beklagelig at vi ikke har hatt slike planer tidligere. Bare det at en slik planlegging tvinger Storting og Regjering til å se tingene i sammenheng er verdifullt.

Det langtidsprogram Regjeringen har lagt frem er gjenstand for mye kritikk. Ja - det ligger i sakens natur og kan vel ikke forbause noen. Det er første gang det er forsøkt å legge opp en slik plan. Det ville vært mer enn merkelig om det skulle blitt en fullkommen plan med en gang. Nei - Regjeringen er den første til å innrømme at dens langtidsplan kan ha sine svakheter. Men Regjeringen kan også si at at den selv har hatt et meget verdifullt utbytte av å arbeide med planen. Arbeidet har gitt oss en grund-

⁻⁴⁻
gare oversikt over landets muligheter og over dets svakheter enn vi kunne få på noen annen måte. En slik langtidsplan må for Stortinget, og alle andre som interesserer seg for vårt lands framtid, være en stoffkilde av uvurderlig betydning.

Det første spørsmålet som melder seg for den som vil drøfte den fortsatte utbyggingen av landet er dette: Har vi ressurser til dette, har vi et naturgrunnlag som er solid nok? Jeg tror vi har det. Vi har fossekraft. Mer enn noe annet land i verden i forhold til folketallet. Og når bare en femtedel er bygd ut hittil, forteller det noe om hvilke veldige muligheter vi har i de resterende kraftmengder. Elektrisiteten er for øyeblikket grunnlaget for en nesten hvilken som helst produksjon, og alt tyder på at mulighetene vil bli større og større etter hvert. Jeg skulle tro at det er nok

å nevne at den bare så vidt er tatt i bruk i jordbruket, men at den også der kan komme til å få enorm betydning for utviklingen. For utbygging av en hver form av industriell virksomhet er elektrisiteten avgjørende. Vår genode av elektrisitet og vår billige elektrisitet skulle gi oss et forsprang ^{fran} for mange land nettopp på dette område. Vi har foreløpig svære mengder av råstoff i landet i malmen i fjellene våre ^{hvert fall} og forhåpentlig kan forskning og geologiske undersøkelser påvise nye felt som vi nå ikke kjenner til. Vi synes å ha utyrtelige mengder av fisk i havet. Når det gjelder tømmeret i skogene våre er derimot naturgrunnlaget begrenset. Vi kan ikke ta ut av skogene stort mer enn det vi har gjort de siste årene. I hvert fall ikke hvis vi ikke er i stand til å øke bestanden gjennom en sterk nyplantning. Det vil nok ta svært mange år før den kan komme til nytte

i produksjonen. Men det er et nødvendig ledd i arbeidet med utbyggingen og sikringen av våre råstoffkilder. Regjeringen legger i den nærmeste fremtid fram en melding for Stortinget om denne viktige sak, og tar der standpunkt for en langsiktig skogreisningsplan for Vestlandet. Når det gjelder en bedre utnyttning av avfallsvirket fra skogene våre, tror jeg at teknisk utvikling og nye metoder i produksjonen kan få stor betydning. Ellers har vi jordbruket vårt, og vi har skipsfarten som begge kan gi store bidrag til den felles samfunnsutvikling.

Hvordan har vi nyttet disse ressursene hittil? Jeg våger meg til å si at det har foregått en rask og dristig utbygging av landet etter krigen. Malt i faste priser har nettoinvesteringene bare i perioden 1949 til 1952 vært omtrent dobbelt så store som i 1938, det siste ordinære år før krigen. Og ser vi på hele

perioden fra 1946 til og med 1953 har bruttoinvesteringene utgjort omtrent 47 milliarder kr. Det er en størrelse som vi ikke hadde våget å drømme om før krigen. Og det viktigste er at det vesentlige av dette skyldes det norske folks egen innsats. Bare 2,3 milliarder er dekket av Marshallhjelpens gaveandel og vel 2 milliarder kroner i kreditter fra utlandet. Tempoet i utbyggingen karakteriseres kanskje best ved at det i 1946 ble investert 2,3 milliarder kr., mens vi i 1953 er oppe i 7,5 milliarder kroner. La meg nevne noen eksemplær: Investeringene i jordbruket er omtrent fordoblet i denne perioden, i skogbruket tredoblet, i fisket fordoblet, i industrien firedoblet og i kraftutbyggingen tredoblet. I skipsfarten er investeringene fordoblet. Når det i skipsfarten ikke er tale om mer enn en fordobling fra 1946 skyldes det nok at skipsbyggingen for norsk regning kom i gang allerede under krigen, slik at i 1946 var

-8-

den oppe i betydelige beløp.

Programmet for de første fire år går ut på en samlet investering på 8 milliarder kroner pr. år. Det vil si at vi i løpet av en fireårsperiode skulle bygge ut landet for 32 milliarder kroner.

Programmet tar sikte på å øke produksjonen med 3 % pr. år, eller 12 til 15 % i løpet av fireårsperioden. Forutsetningen for at vi skal kunne klare det er at vi får i stand noen kapitalimport. Det er regnet med ca. 1 milliard for hele fireårsperioden.

Spørsmålet om hvor investeringene skal gjennomføres er selvfølgelig et av de viktigste spørsmålene. I langtidsprogrammet har man satt opp noen retningslinjer, og de viktigste punktene kan vel sies å være disse :

1. De eksportnæringer og hjemmenæringer som er mest konkurransedyktige overfor utenlandsk produksjon.
2. Investeringer som kan øke tilgangen på råvarer og energi.
3. Investeringer som en kan få lån til fra utlandet.
4. Investeringer i Nord-Norge og i spesielle utbyggingsområder i Øst-Norge.

Både i Nord-Norgeplanen og i Langtidsprogrammet har Regjeringen sagt klart og tydelig fra at det ikke er meningen at utbyggingen skal foretas av staten alene. Planen tar sikte på å legge forholdene tilrette for privat foretaksomhet. Statsmyndighetene må trekke opp en ramme for utbyggingen, men innenfor denne ramme vil det være rom for privat initiativ og foretaksomhet, og statsmyndighetene vil søke å hjelpe til med tiltak som kan lette de private. Når de direkte reguleringer nå er blitt noe mer begrenset enn før, vil det gi større spillerom for de private initiativ, men selvsagt også større ansvar.

-10-

Det er etter min mening meget viktig at man trekker så mange som mulig inn i utbyggingsarbeidet. Jeg tror at en organisasjon som Bygg Ditt Land har en stor oppgave her. Vi må ikke stirre oss blinde på de store utbyggingsoppgaver. Det er tusenvis av mindre oppgaver som også skal løses. Og de må løses i de enkelte distrikter, i de enkelte grender og i de enkelte fiskevær. Særlig i jordbruk og skogbruk er det de mange mindre utbyggingsoppgaver som kommer til å telle.

På to måter har en nå fått en ganske god oversikt over hvilke muligheter de enkelte distrikter har og hvilke vanskeligheter som må overvinnes om utbyggingen skal kunne gjennomføres og bringe de resultater vi alle håper på. Den ene oversikten har en fått fra de utvalg som de enkelte fylker har oppnevnt til å legge

fra fylkenes krav i forbindelse med utarbeidelsen av langtidsprogrammet. Den annen mer vitenskapelige pregede analyse får en gjennom områdeplanleggingen. Områdeplanleggingen ble satt i gang i 1948. Den tar sikte på å gi en næringsøkonomisk analyse av distriktene, slik at utbyggingen kan skje på et solidt grunnlag. Hele området blir nøyaktig kartlagt. Områdeplanleggingen er i gang i søstlige fylker unntatt tre fylker rundt Oslofjorden. I løpet av et par år regner en med å ha kartlagt alle landets fylker. Når en får denne nøyaktige oversikten vil spørsmålet om fordelingen og omfanget av støtten til utbyggingsområdene kunne fremmes på mer konkret grunnlag enn nå. Det vil også kunne vise seg behov for ordninger som tar sikte på å begrense nystartinger i sterkt utbygde strøk til fordel for mer virksomhet i økonomisk tilbake-liggende områder.

Spørsmålet om nye midler for å fremme en hensiktsmessig lokalisering av bedriftene reiser seg i denne sammenheng. Først og fremst må resultatene imidlertid søkes oppnådd på frivillig grunnlag.

Skal denne linjen følges, blir det av vesentlig betydning at det private næringsliv blir gjort kjent med næringsvil-karene på de forskjellige steder, f.eks. med hensyn til arbeidskraft, inntakstrueter, boligforhold, kommunikasjonsnett og klima. Slik opplysningstjeneste ovenfor næringslivet vil kunne være et virksomt middel til å oppnå at bedriftene i større utstrekning blir lagt der samfunnet er best tjent med at de ligger. Det er nettopp en oppgave for områdeplanleggingen å sørge for opplysninger til dette formål.

Det er de områder som ligger tilbake i økonomisk utvikling som først og fremst har krav på spesiell oppmerksomhet. Disse distriktene har som regel stor sesongmessig arbeidsledighet og dessuten underbeskjeftigelse av distriktets arbeidere. Arbeidsfolket i disse distriktene har som regel små og usikre inntekter og det virker som vanlig tilbake på hele næringslivet.

Ulikheten i sosial og økonomisk standard mellom de forskjellige distrikter i landet skyldes i vesentlig grad geografiske variasjoner i næringsgrunnlaget. Mange faktorer virker inn her: klima, jordsmann, malme- og mineralfelter, fossefall, beliggenhet i forhold til transportveger o.s.v. Disse naturforholdene er dog ikke avgjørende i alle tilfelle, og vi har da også eksempler på at rasjonell næringsdrift kan komme i gang selv om naturforholdene

ikke ligger absolutt til rette for dette. Stor betydning har det i denne sammenheng forbindelse å være merksam på at den utviklingen som har foregått når det gjelder overføring av elektrisk kraft gjør det mulig å legge industri også andre steder enn der hvor man har fossekraften i nærheten.

Blant de mulige utbyggingsområder i Sør-Norge må først og fremst nevnes kyst- og fjordbygder særlig i Trøndelag og på Vestlandet, videre enkelte høyere liggende dal- og fjellbygder og visse skogsbygder. Planene for utbyggingen av Trøndelag og Røre ventes i mars.

Karakteristiske trekk ved storsteparten av disse områdene er sprett bosetning, folkeutflytning, ensidig og svakt næringsgrunnlag med lite industri, sesongsvingninger i sysselsettingen, underbeskjeftigelse og tillopp til varig arbeidsledighet. Dessuten er det særlig standard med hensyn til elektrisk kraft, kommunikasjoner og sosiale og kulturelle goder. Spesialisering og sterkere drift innen næringer som jordbruk og fiske vil kunne styrke disse områdene økonomisk, men ny industri og andre nye ervervsauligheter er kanskje viktigere, fordi det gir næringslivet større bredde og alsidighet.

Hensikten med all utbygging er å øke produktiviteten i de områder det er tale om. En kan trygt regne med at det er en veldig stor variasjon i produktiviteten i de forskjellige distrikter og landsdeleer, og at det er en vesentlig oppgave å øke den der

den er lavest. En øking i produktiviteten må skje gjennom mer rasjonell produksjon, gjennom anskaffelse av maskiner og annet teknisk utstyr. En kan sannsynligvis regne med at den menneskelige innsats er like stor, om ikke større, i disse underutviklede distrikter enn i de øvrige områder i landet. En utbygging vil derfor bety en lettelse i det menneskelige slit, men likevel en betydelig mer effektiv produksjon og dermed et større bidrag til folleshusholdningen. Undersøker vi hvordan produktiviteten har artet seg i forhold til før krigen, er det grunn til å si at den er tilfredstillende når en ser hele landets produksjon samlet. Stter vi produktiviteten pr. sysselsatt arbeider i 1948 til 100 var den i 1952 128 og i 1955 130. Det er fra 1946 den store frengangen i produktiviteten har gjort seg gjeldende.

Opprettelsen av Norsk Produktivitetsinstitutt er et ledd i dette arbeid. Instituttet ble opprettet ved stortingsvedtak av 5. juni 1953 og har til formål å fremme produktiviteten i industri, håndverk og omsetning. Etter instituttets vedtekter skal dets hovedoppgave være å klarlegge betydningen av produktivitetsspørsmålene, finne metoder til å øke produktiviteten, arbeide for å innføre disse metoder i bedriftene og fremme undervisnings- og opplæringsprogrammer. En viktig del av instituttets arbeid vil bestå i å forvandle samarbeidet mellom institusjoner og organisasjoner hvis formål ligger innenfor instituttets virkefelt. Instituttet vil også yte tilskudd til organisasjoner og institusjoner for å fremme arbeidet med produktivitetsspørsmål og for å spre opplysning om disse spørsmål. Norsk Produktivitetsinstitutt kom i gang i begynnelsen av 1954.

-18-

Et helt avgjørende bidrag til utbyggingen av landet kan kanskje vår forskning bli. Vi vet i virkeligheten litt for lite om hvilke muligheter landet har. Bare forskning kan gi oss sikre holdpunkter. På en rekke områder har norsk forskning hatt veldig betydning direkte og indirekte for landets produksjonsliv i de siste årene. La meg nevne et felt hvor den ærverdige mann vanligvis ikke ventet seg at forskningen skulle bringe noen særlige overraskelser: fiskeriene. For fiskeriene har norsk forskning åpnet nye muligheter på en rekke områder bare i løpet av de siste årene. Det tyder på at vi bare står i begynnelsen av de framskritt forskningen kan bringe for fiskerne og landets fiskeriering. For landbruket gjør noe lignende seg gjeldende. I industrien har forskningen vært drevet over et betydelig lengre tidsrom og mer planmessig - der har vi derfor også kunnet høste resultater gjennom lengre tid.

Den støttede forskningen og annet vitenskapelige arbeid har fått i de siste årene er kanskje noe av det gladeligste som er skjedd i etterkrigsårene. Det kan nok ta noen tid før resultatene ligger på bordet i form av økt produksjon, men personlig nærer jeg ikke den ringeste tvil om at den vil komme.

Tillegningen har til og med 1953 gitt et bidrag på omlag 55 mill.kr. til vitenskapelig arbeid og forskning. Over statsbudsjettet er det for 1954/55 foreslått en bevilgning på vel 84 mill.kr. til vitenskapelige formål - først og fremst til være to universiteter selvstendig. Til sammenlikning kan nevnes at Statens bevilgninger til vitenskapelige formål i 1938 utgjorde i alt 14 mill.kr. Lærlig i industrien har også bedriftene ytt stor direkte støtte til forskningsarbeid og har også selv drevet betydelig forskningsarbeid. Det er et ledd i utbyggingen av landet som jeg legger særlig stor vekt på.

Også utdannelsen av ungdommen var er et vesentlig ledd i arbeidet for å bygge landet ut. Den raske tekniske utvikling krever en stadig bedre utdanning av arbeidere og funksjonærer og en utbygging av vårt skoleverk tvinger seg frem med stor styrke.

En tilfredsstillende løsning av disse oppgavene krever større investeringer på det kulturelle område. I langtidsprogrammet er regnet med sterk øking i bruttoinvesteringene til kulturelle formål, slik at de i årene 1954-1957 gjennomsnittlig vil ligge på omtrent 150 mill.kr. Til sammenlikning kan nevnes at disse investeringene utgjorde 90 mill.kr. i året 1952.

Forutsetningene for en raskere utbygging av landet vårt enn hittil må være :

1. at vi kan konkurrere med utlandet når det gjelder priser og kvalitet på våre varer - det gjelder både

for de varer som skal selges og forbrukes her hjemme og de som skal selges til utlandet. Det forutsettes mest mulig stabile priser, stabile lønninger og arbeidsfri.

2. At vi kan holde alle mann i arbeid - arbeidsledighet er en ulykke for den enkelte, som svekker også landet og ødelegger våre muligheter.
3. At vi kan få i stand et samarbeid over landegrensene med våre broderland i Norden, slik at vi får den kapitaltilførsel som er nødvendig for å forsere utbyggingen av landet - til gagn for oss, men også til beste for hele Norden.

Utbyggingen av landet er ikke - og må ikke bli - noe politisk stridsspørsmål. Vi kan være ^{de} enige om tempoet, om midlene, og hvilken utbygging og hvilke landområder skal ha prioritet, men det må ikke overskygge den enighet som er til stede om de store linjer i utbyggingsprogrammet.

Og la oss alltid huske at dessto raskere vi kan bygge landet vårt ut, dessto raskere kan vi heve levestandarden for alle våre landsmenn.